

УДК 342

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-1-17-51-57><https://orcid.org/0000-0001-5620-7762>

Скрипнюк О. О.,

кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник відділу  
конституційного права та місцевого самоврядування  
Інституту держави і права імені В.М. Корецького  
НАН України

## АВТОРИТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ КИТАЮ ТА ЕКСПАНСІЯ АВТОРИТАРИЗМУ ЯК ПЕРЕШКОДИ ДОСЯГНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

**Анотація.** У статті виокремлено сукупність чинників, через які авторитарний політичний режим та експансія авторитаризму обмежують потенціал Китаю для досягнення задекларованої стратегічної мети - глобального лідерства. Найменш привабливими для інших країн на шляху демократизації є такі політико-правові паттерни: незмінність та концентрація влади, уявний конституціоналізм, придушення опозиції та конкуренції, високий рівень корупції, територіальні претензії до сусідів та регіональна нестабільність, систематичні обмеження і порушення прав та свобод людини, втручання держави в економіку та екологічні проблеми.

**Ключові слова:** Китай, авторитарний політичний режим, експансія авторитаризму, глобальне лідерство.

**Annotation.** The article identifies a set of factors through which the authoritarian political regime and the expansion of authoritarianism limit China's potential to achieve its declared strategic goal of global leadership. The least attractive political and legal patterns for countries on the path to democratization include the following: the immutability and concentration of power, imaginary constitutionalism, suppression of opposition and competition, high levels of government corruption, territorial claims against neighboring states and regional instability, systematic restrictions and violations of human rights and freedoms, state interference in the economy, and environmental challenges.

**Keywords:** China, authoritarian political regime, expansion of authoritarianism, global leadership

**Вступ (актуальність теми).** У Східній Азії - регіоні, який охоплює Китай, Північну Корею, Південну Корею, Японію та Монголію, найбільший інтерес з точки зору вивчення сучасного авторитаризму становить Китай. Японія, Південна Корея Монголія та Тайвань належать до демократій, які потерпають від авторитарного тиску та сусідства. Тайвань має обмежене міжнародне визнання через претензії на його територію з боку КНР. Згідно з Конституцією о. Тайвань має статус 23-ї провінції Китаю. Китай є геополітичним лідером регіону та претендує на лідерство у світі, намагаючись зменшити вплив США. Найбільшою економікою, яка розробляє та успішно впроваджує довгострокову стратегію реалізації свого цивілізаційного лідерства у світі шляхом застосування найрізноманітнішим механізмів. Очільник КНР, визнаний Комуністичною партією Китаю найвпливовішим китайським лідером після Мао Цзедуна, у своєму виступі з'їзді партії дав обіцянку перетворити Китай на лідера у світі до 2050 р., розвиваючи соціалізм з китайською специфікою. Голова КНР на 19-му з'їзді КПК заявив, що «ідеї про соціалізм з китайською специфікою нової епохи чітко визначають, що дипломатія великої держави з китайською специфікою покликана сприяти створенню міжнародних відносин нового типу і спільноти єдиної долі»<sup>1</sup>. Сі Цзінь Пін пообіцяв, що Китай розвиватиме повноцінні контакти зі світом, оскільки у нинішніх умовах

жодна країна не може дозволити собі розвиватися ізольовано. Він підтвердив, що є прихильником економічної глобалізації.

**Постановка проблеми дослідження.** Попри популярність синології (китаїстики) у вітчизняних правових дослідженнях, проблематика сучасного авторитарного політичного режиму КНР, його конституційних аспектів залишається недостатньо дослідженою, особливо в частині китайської специфіки експансії авторитаризму. Тому метою статті буде перевірка гіпотези, чи не є авторитарний політичний режим, схильний до експансії, перешкодою до задекларованого досягнення Китаєм глобального лідерства. **Методологія** дослідження ґрунтується на юридичному та порівняльному аналізі. **Огляд літератури.** Дослідження спирається на праці та розвідки як вітчизняних, так і зарубіжних синологів, зокрема таких як: О.Александрович, К.Брадшер, Р.Вілкінс, О.Коваль, Б.Кушнірук, В.Лизогуб, С.Насадюк, В.Орлик, К.Сюе, М.Таран, В.Урусов, П.Шевченко, які, втім, не досліджували проблему сучасного авторитарного режиму КНР у заявленому у меті статті вимірі.

**Виклад основного матеріалу.** Найбільш відомою глобально орієнтованої китайською ініціативою є «Один пояс - один шлях», також відома як "Пояс і шлях" (Belt and Road Initiative), що передбачає формування транспортної інфраструктури, відродження історичних торгових зв'язків і охоплює Африку, Азію, Європу та Близький Схід. Вона має на меті побудувати торговельну та інфраструктурну мережу, яка з'єднає Азію з Європою та Африкою за маршрутами стародавніх торговельних шляхів Шовкового шляху, включає Економічний пояс Шовкового шляху і Морський Шовковий шлях 21-го ст. Спрямована переважно на інтенсифікацію економічної співпраці між Китаєм та іншими країнами шляхом залучення їх до спільних інфраструктурних проєктів через інвестиції (у понад 70 країн). Вперше була анонсована лідером КНР як стратегія під назвою «Економічний пояс Шовкового шляху» в ході його офіційного візиту до Казахстану у 2013 р.

Науковий інтерес для науки конституційного права ця ініціатива становить з кількох причин. По-перше, у 2017 р. вона була імплементована у текст конституції Комуністичної партії Китаю у вигляді положення про «дотримання принципу досягнення спільного зростання шляхом обговорення, співпраці та продовження просування ініціативи «Один пояс, один шлях»<sup>2</sup> згідно з резолюцією, проголосованою на 19-му Національному з'їзді<sup>3</sup>. Цей документ представляє особливий інтерес з точки зору конституціоналістики, бо партія має не статут, який регулює її структуру, внутрішню діяльність, а власну окрему конституцію.

Пояснюється це тим, що роль владної партії у політико-правовій системі Китаю визначальна. Комуністична партія Китаю має конституційний статус, зафіксований у другому абзаці ст.1 Основного Закону країни: «Соціалістична система є фундаментальною системою Китайської Народної Республіки. Лідерство Комуністичної партії Китаю є визначальною рисою соціалізму з китайською специфікою. Будь-якій організації чи особі заборонено завдавати шкоди соціалістичній системі»<sup>4</sup>. А отже, і КПК, яка є її визначальною характеристикою. Конституція КНР закріплює керівну роль КПК, її політика має визначальне значення для державного управління та розвитку держави. Конституція КПК і Конституція КНР тісно взаємопов'язані документи.

Повертаючись до «Одного поясу - одного шляху», експерти вказують на проблему превалювання політичної складової загаданої економічної ініціативи, яка спричиняє так звані «сліпі плями» у процесі прийняття рішень. Х. Бреннан переконаний у тому, що «директиви Комуністичної партії, що спускаються зверху вниз, безсумнівно, чинитимуть більший тиск на державні та приватні компанії, щоб вони приймали інвестиційні рішення, які відображають політичні та стратегічні цілі Пекіна»<sup>5</sup>. Все це є частиною зусиль Китаю, спрямованих на посилення не лише економічного глобального впливу, а й політичного, що підводиться нас до політичної складової ініціативи «Один пояс - один шлях». Ця економічна ініціатива є передумовою реалізації довгострокової геостратегії Китаю під назвою «Китайська мрія» (вочевидь за аналогією з американською мрією), що розрахована до 2049 р. Її цілі більш

політичні, водночас більш широкі та розмиті і охоплюють відродження китайської нації, досягнення китайським суспільством певного рівня добробуту, а також благоденства всього людства<sup>6</sup>. Як зазначає В. Лизогуб під китайською мрією «розуміється «відродження китайської нації» у два етапи: до сторіччя КПК (2021 р.) досягти рівня «середньої заможності», а до сторіччя КНР (2049 р.) увійти до числа розвинених держав світу»<sup>7</sup>. Сі Цзінь Пін не робив акценту на політичних цілях у геостратегії, лише натякнув, що китайська мрія - це насамперед стабільні міжнародна ситуація і світовий порядок, що уможливило досягнення ключової мети становлення Китаю як розвиненої країни (20% світового ВВП) у 2050 р.

На думку експертів, основою китайської мрії є повернення Китаю на світову арену як потужного гравця: «відродження регіонального лідерства КНР в Азії та розповсюдження свого впливу на планеті, де тільки це можливо – стати одним із геополітичних центрів світу»<sup>8</sup>. Однак досягненню китайської мрії та світового лідерства перешкоджають кілька факторів, серед яких: соціалізм з китайською специфікою, національна окремішність та авторитарний політичний режим. Зокрема Б. Кушнірук вважає, що Китай не має власного глобального проекту, привабливого для інших держав, а національна відособленість як замкнута система, хоч дала змогу сформувати «неймовірно самобутню культурологічну та ментальну цивілізацію» у Китаї, водночас не спроможна масово асимілювати інші національності, що посилює негативну демографічну динаміку. «Ця відокремленість від інших національних, релігійних культур не дозволяє розраховувати на бажання когось стати частиною китайського суспільства», - резюмує аналітик<sup>9</sup>. І наголошує на тому, що Китай не зможе скласти конкуренцію США як країни відкритої та привабливої до міграції з усього світу.

У межах цього дослідження найбільший інтерес має авторитарний політичний режим як перешкода для досягнення КНР глобального лідерства. «Суттєва проблема, яка не дозволить Китаю претендувати на світове лідерство - авторитарний режим як фактор внутрішнього та зовнішнього обмежувача», - переконаний Б. Кушнірук<sup>9</sup>. Аналітик поділяє авторитарні чинники стримування на внутрішні та зовнішні. Внутрішні полягають у тому, що авторитарна модернізація, яка дала потужний економічний імпульс цій державі, з часом вичерпала себе. Обраний Китаєм шлях дискусійний, позаяк сусідня Японія змогла здійснити економічний стрибок і без формування авторитарного політичного режиму. Подальший економічний розвиток Китаю, враховуючи демографічні виклики скорочення та старіння населення, потребує формування середнього класу, який є основою зростання внутрішнього споживання.

А досягнення цих цілей унеможливорює авторитаризм, позаяк цей тип політичного режиму перешкоджає економічним свободам, розвитку малого та середнього бізнесу, реалізації громадянських та політичних прав (свободи слова, висловлювання, вибору). В результаті між авторитарною політико-правовою системою та демократичним вектором розвитку китайського суспільства виникає безліч кліважів, які гальмують розвиток, послаблюють Китай і перешкоджають його світовому лідерству.

Слід зважати і на зовнішні чинники негативного впливу авторитаризму на всеосяжне лідерство Китаю у світі, на яке він претендує. Серед них – експансія авторитаризму та висунення територіальних претензій до сусідніх держав. Авторитаризм як і демократія схильний до експансії - поширення цієї політико-правової моделі на сусідні держави, що викликає конфлікти, якщо вони мають антагоністичний політичний режим. Також потужні автократії розпочинають війни на основі історичних, етнотериторіальних претензій до інших держав. Найкращим прикладом цього є сучасна Росія в загарбанні територій Молдови, Грузії та веденні війни проти України.

Китай має і висуває претензії чи не до всіх своїх сусідів, найбільше від них потерпає Тайвань, демократичний режим якого побоюється, що країна повторить долю України в Східноазійському регіоні. Острівна держава наразі намагається залучитися підтримкою Заходу проти войовничих авторитарних претензій на анексію з боку Китаю. Це не сприяє позитивній атмосфері співпраці у регіоні, що автоматично виключає лідерство Китаю, адже

лідерство це про визнання, повагу, економічну, культурну, науково-інноваційну привабливість, а не про атмосферу страху та залякування війною. Як зазначається у звіті Demogasy Index 2023, войовнича поведінка Китаю у Південно та Східнокитайському морях і Тайванській протоці створює загрозу для суверенітету Тайваню та породжує побоювання щодо війни у Східній Азії<sup>10</sup>.

Навіть міцне союзництво Китаю та іншого авторитарного центру - Росії у протистоянні Заходу є тимчасовим та ситуативним. На думку О. Александровича, наразі національним інтересам Китаю відповідає послаблення і Заходу, і Росії тому Пекін надаватиме військову допомогу останній, розраховуючи на знекровлення і виснаження обох супротивників в російсько-українській війні. «Однак у майбутньому в інтересах Китаю – окупувати і розчленувати російську федерацію як велику придатну для життя територію в умовах екзистенційних кліматичних змін», - підкреслює дипломат<sup>11</sup>.

Крім того, авторитаризм передбачає незмінність та концентрацію влади у руках одного лідера або групи осіб (партії), що означає придушення опозиції, конкуренції, високий рівень корумпованості влади. Це непривабливі політико-правові паттерни для демократичних держав, які за жодних умов не визнають лідерство Китаю, але ці паттерни можуть бути нав'язані силою або фінансовим зашморгом. У цьому контексті слід знову повернутися до економічної ініціативи «Один пояс - один шлях» і її ролі у досягненні глобального лідерства та поширенні авторитаризму.

Завдяки цій економічній ініціативі Китай став глобальним інвестиційно привабливим гравцем та досяг успіху в реалізації трьох глобальних цілей. Насамперед створив транзитну та логістичну інфраструктуру та відкрив нові ринки збуту для китайських товарів. При чому інфраструктуру створювали китайські компанії під позики, які потім довелося повертати державам, що збільшило їх залежність від Пекіну. Країни-учасниці ініціативи через це не можуть швидко згорнути вигідне співробітництво з Китаєм. Це посилює геополітичну вагу Пекіна на інших континентах та країнах, розташованих далеко від регіону. Наразі «Китай прагне використовувати непрямі засоби впливу для досягнення політичних цілей, зокрема й фінансові інструменти», - наголошує П. Шевченко<sup>8</sup>, аналізуючи політичну складову ефективності китайської ініціативи «Один пояс - один шлях».

Економісти підтверджують, що незважаючи на успішну реалізацію багатьох проєктів ініціативи, помітні такі негативні тенденції, як зростання кредитної залежності держав, використання Китаєм дипломатії боргової пастки, вплив на політичні еліти країн-учасниць, порушення демократичних правил транспарентності, екологічності й раціонального управління ними<sup>12</sup>. Екологічна складова як внутрішньої, так і зовнішньої економічної діяльності авторитарного режиму заслуговує на особливу увагу. Зазвичай, авторитарні режими на практиці мало переймаються екологією та відмовою від екстенсивного економічного зростання. Китай, нехтуючи відмовою від використання вугілля, фінансував (був міжнародним кредитором і виконавцем проєктів) з будівництва вугільних електростанцій у країнах, що розвиваються, у межах ініціативи «Один пояс – один шлях». Попри те, що ці проєкти також передбачали будівництво транспортної інфраструктури (доріг, залізниць, аеропортів), вони призвели до збільшення викидів парникових газів і суперечили декарбонізації світової економіки в рамках сталого розвитку. В свою чергу, політичні еліти країн, що розвиваються, охоче погоджувалися на кредити Китаю, оскільки вони містили незначні обмеження щодо захисту довкілля та прав людини, дотримання яких повною мірою вимагають міжнародні фінансові організації та кредитори демократичного Заходу.

Але, претендуючи на світове лідерство, Китай не може повністю ігнорувати правила гри, які диктує міжнародна спільнота, тому Сі Цзінь Пін кілька років тому оголосив, що КНР більше не будуватиме вугільних електростанцій. Інвестиційні проєкти не фінансуватимуться, якщо не відповідатимуть вимогам впливу на навколишнє середовище, позаяк підвищення екологічної стійкості стане умовою наступного етапу кредитування Китаєм у межах ініціативи «Один пояс, один шлях». Китай обіцяє надалі будувати «чистий Шовковий шлях». Але

загалом увага авторитарних режимів до екології є вимушеною, переважно реакцією на міжнародний тиск демократичного Заходу щодо захисту довкілля, а не внутрішнім імпульсом розвитку автократії.

Через недемократичну практику дипломатії боргової пастки китайську ініціативу «Один пояс - один шлях» розглядають також як форму неоімперіалізму та неоколоніальної політики<sup>13</sup>. Від моменту старту ініціативи Китай виділив, переважно у вигляді позик близько 1 трл. дол. країнам-учасникам. Але відсоткові ставки за кредитами були прив'язані до міжнародних кредитних ставок у доларах, які зросли під час пандемії COVID-19, тому країни, що розвиваються, зіткнулися зі труднощами погашення кредитів. Втім, Китай зайняв жорстку позицію в переговорах щодо списання боргів таким країнам, як Шрі-Ланка, Суринам і Замбія. Китайські банки дозволили країни, що розвиваються, відтермінувати виплати – але їх борги списано не було. В окремих випадках значні китайські інвестиції призвели до фінансової залежності та обмеження суверенітету держав. Так, Шрі-Ланка не змогла обслуговувати борг і була змушена у 2017 р. передати порт Хамбантота у 99-річну концесію китайській компанії China Merchants. Наразі Китай зосередився на фінансуванні не настільки ризикованих та масштабних проєктів, які є менш вразливими для політичних змін та криз (наприклад, пандемій, переворотів в африканських державах).

К. Брадшер наголошує, що лідер Китаю започаткував «Один пояс - один шлях», щоб «використати економічну міць країни для посилення її геополітичної ваги і протистояти впливу Сполучених Штатів та інших індустріально розвинених демократій»<sup>14</sup>. Багатомірність та розмитість ініціативи надає Китаю широке поле для гнучкості у її реалізації і досягнення багатьох цілей. Нагадаємо, що згідно з твердженням Сі Цзінь Піна, остаточна мета Китаю у запуску цієї економічної ініціативи зводиться не до фінансування інфраструктури, а формування «спільної долі». За цим розмитим гаслом маскується зміна міжнародних стандартів, формування альтернативного демократичному порядку денного. Адже Китай підтримує автократії, з якими співпрацює, і на міжнародній арені, у тому числі блокуючи санкції проти них щодо порушень прав людини на таких міжнародних майданчиках, як ООН. Тобто як автократичний центр бере активну участь у міжнародній легітимізації авторитарних режимів, що сприяє їх збереженню.

Від початку свого заснування ініціатива «Один пояс - один шлях» мала на меті не лише економічну співпрацю, але й поширення авторитарного політичного режиму за аналогією, як Захід вже давно використовує фінансову допомогу для держав, що розвиваються, з метою утвердження та підтримки у них демократії. Китай у реалізації ініціативи спочатку намагався не конфронтувати з Японією, Південною Кореєю, Тайванем, які підтримують тісні зв'язки зі США, зосередившись на Центральній Азії і Близькому Сході. Пізніше ініціатива «Один пояс - один шлях» перейшла у глобальний вимір, були укладені угоди про співпрацю з Іраном, Саудівською Аравією, країнами Латинської Америки та Африки, до яких у Заході є питання щодо захисту прав людини та громадянських свобод. Навіть європейські демократичні держави спокусилися китайськими кредитами, серед них Португалія, Італія, Угорщина. Щодо захисту прав людини Китай наголошує, що дотримується принципу невтручання у внутрішні справи, відтак не підтримує західних санкцій, застосовуваних проти держав, які порушують права людини.

О. Александрович підтверджує, що економічна ініціатива «Один пояс – один шлях» пішла поступом колоніальної політики Заходу. Незважаючи на те, що Китай «акцептував західний капіталізм (з комуністичним присмаком), сподіваючись перемогти суперника на його ж полі... китайська економіка виявилася вразливою до тих самих західних хвороб, як то фінансові бульбашки, обвал ринку нерухомості чи нагромадження приватних боргів»<sup>11</sup>. Відповідно, концентрація на території Китаю великої частки світового виробництва і переробних потужностей означає неможливість швидкого розірвання економічних відносин західних демократій з Китаєм, а отже дає гарантії збереження його авторитарного режиму. Зараз Китай більше уваги приділяє внутрішнім проблемам та збереженню стабільності

політичного режиму, ніж досягненню світового лідерства. Саме до такої стратегії підштовхує Китай усвідомлення неможливості нав'язати свою політико-правову, економічну та культурну систему іншим державам. Тому «Китай обирає стабільність власного та інших авторитарних режимів перед економічними вигодами західного капіталізму», - переконаний дипломат<sup>11</sup>.

Насправді підтримка авторитарних режимів простежується практично на всіх етапах реалізації і у всіх складових економічної ініціативи «Один пояс - один шлях». Ця прихована мета полягає у тому, щоб унеможливити або уповільнити демократичний транзит у країнах, що розвиваються, зміцнивши відносини або сформувавши залежність від автократичного центру Китаю за допомогою фінансових, інвестиційних, інституційних або навіть гуманітарних (культурних, освітніх, наукових) механізмів. Останні мають назву "м'якої сили" – політики зміцнення китайського впливу за кордоном. Демократичні країни негативно на неї реагують, що обмежує можливості для глобального лідерства Китаю<sup>15</sup>. Тож, у випадку демократичних або гібридних політичних режимів, прихована мета їх залучення до ініціативи «Один пояс - один шлях» полягає у тому, щоб максимально дистанціювати, вивести їх із зони впливу демократичних центрів (як у випадку з Угорщиною). Якщо китайські інвестиції та кредити отримують автократії, то використовують їх для забезпечення внутрішньої економічної та політичної стабільності своїх режимів, що дає змогу не проводити демократичні політичні і економічні реформи. Маючи джерела інвестицій від китайських банків, вони не потребують так гостро коштів інших західних інституцій-кредиторів - МВФ або Світового банку, які супроводжують фінансування країни жорсткими вимогами щодо демократизації та транспарентності.

Інфраструктурні проекти ініціативи оцінюються переважно позитивно з економічної точки зору, але також містять приховані ризики з політичної, адже укладаються на умовах, вигідних для правлячих еліт, а не громадянського суспільства, сприяючи корупції та збагаченню влади. Ці проекти реалізуються без обговорення, з низьким залученням локальних громад і громадянського суспільства, що не сприяє децентралізації, а навпаки зміцненню централізованої влади. Рівень контролю за їх виконанням з боку суспільства є мінімальним.

У межах ініціативи Китай надає інституційну підтримку авторитарним режимам, що включає технічну та консультативну допомогу, обмін досвідом в управлінні економікою, в сфері державного управління, що підвищує ефективність авторитарних режимів та сприяє зміцненню авторитарних політичних структур. Відтак, за допомогою економічної ініціативи "Один пояс - один шлях" Китай приховано шляхом надання фінансової, інституційної та інших видів підтримки підтримує авторитарні режими, сприяючи їх збереженню, стабільності та легітимності і мінімізуючи потребу у демократичному транзиті. Незважаючи на те, що головними, задекларованими цілями ініціативи є економічний розвиток, співпраця держав та інтеграція, аналіз їх реалізації вказує на приховану складову – підтримки і посилення авторитарних режимів та авторитарних тенденцій у країнах-учасниках ініціативи.

**Висновки.** На прикладі аналізу економічної ініціативи "Один пояс, один шлях" можна довести, що авторитарний політичний режим, схильний до експансії, є перешкодою, яка обмежує потенціал Китаю для досягнення глобального лідерства, позаяк не є привабливим для країн, які перебувають на шляху демократизації. Китай висуває територіальні претензії до сусідів, що унеможлиблює його глобальне лідерство через низький рівень довіри та регіональну нестабільність, яку провокує. Китай суттєво обмежує свободи та права людини, вдається до їх систематичних порушень; практикує цензуру та контроль за інформацією, обмежуючи її доступ та свободу слова; придушує протести проти влади, консервуючи соціальну нестабільність; не забезпечує рівних умов для бізнесу через корупцію, втручання держави в економіку; має екологічні проблеми (забруднення повітря, води, ґрунтів, вирубування лісів) і поширює їх в інших державах через фінансові інструменти. Всі ці характеристики китайського авторитарного режиму створюють негативний міжнародний імідж країни, яка претендує на світове лідерство, а натомість отримує напругу як всередині, так і на міжнародній арені. Китай постійно є об'єктом критики демократичного Заходу, що

негативно позначається на його співпраці з іншими державами як регіону, так і глобального виміру.

Західні експерти прогнозують, що якщо не станеться серйозної економічної або політичної кризи до 2050 р. Китай перевершить США і стане найбільшою економічною державою світу за рівнем ВВП, незважаючи на стратегію стримування Китаю з боку США<sup>16</sup>. Однак економічне домінування автоматично не конвертується у геополітичне і Китаю може знадобитися багато десятиліть, щоб економічна перевага перетворилася на геополітичне та військове домінування. І не останню роль у цьому відіграватиме «непривабливий» для інших держав авторитарний політичний режим.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Сі Цзіньпін: лідер великої держави в нову епоху. Міжнародне радіо Китаю. 2018-01-24. URL: <http://ukrainian.cri.cn/841/2018/01/24/2s52660.htm>.
2. Full text of Constitution of Communist Party of China. Xinhua. URL: <https://shorturl.at/LU3O2>.
3. Belt and Road incorporated into CPC Constitution. Xinhua. URL: <https://shorturl.at/YhFPE>.
4. Constitution of the People's Republic of China. The State Council of PRC. URL: <https://shorturl.at/rJrmP>.
5. China wrote Belt and Road Initiative into the party constitution. That makes it riskier than ever. CNBC. URL: <https://shorturl.at/JqAyh>.
6. Сі Цзіньпін розповів про «китайську мрію» – головну стратегію майбутнього. Дзеркало тижня. URL: [https://zn.ua/ukr/WORLD/si-czinpin-rozpoviv-pro-kitaysku-mriyi-golovnu-strategiyu-maybutnogo-118745\\_.html](https://zn.ua/ukr/WORLD/si-czinpin-rozpoviv-pro-kitaysku-mriyi-golovnu-strategiyu-maybutnogo-118745_.html).
7. Лизогуб В. Основні риси системи організації державної влади за Конституцією КНР 1982 року. Теорія і практика правознавства. 2022. № 2 (22). С. 24.
8. Шевченко П. Мрія Сі Цзіньпіна. Як Китай прямує до лідерства. LB.ua. URL: <https://shorturl.at/OQsfJ>.
9. Кушнірук Б. Чому Китай не стане новим світовим гегемоном? Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3549172-comu-kitaj-ne-stane-novim-svitovim-gegemonom.html>.
10. China. Freedom in the world 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/china/freedom-world/2024>.
11. Александрович О. Геополітичний трикутник любові та ненависті: Захід, Китай і Росія. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/06/3/7458975/>
12. Орлик В. Європейські перспективи китайського проекту «Один пояс, один шлях». НІСД. URL: <https://t.ly/dqSaO>.
13. Brautigam D. A critical look at Chinese «debt-trap diplomacy»: the rise of a meme. Area Development and Policy. 2020. Т. 5. № 1. С. 1-14.
14. Bradsher K. China Invested \$1 Trillion to Gain Global Influence. Can That Go On? The New York Times. URL: <https://www.nytimes.com/2023/10/16/business/chinas-belt-and-road-initiative-bri.html>.
15. Nasadiuk S. Chinese Leadership: From ‘Soft Power’ to ‘Sharp Power’. Аналітичний центр ADASTRA. URL: <https://adastra.org.ua/blog/chinese-leadership-from-soft-power-to-sharp-power>.
16. Democracy Index 2023. Age of conflict. Economist Intelligence. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>.